

Asia Tekijänoikeus tuoliin

Hakija N.N.

Annettu 20.2.2001

SELOSTUS ASIASTA

Lausuntopyyntö

Sisustusarkkitehti N.N. (jäljempänä hakija) on 8.6.2000 päivätyllä kirjeellään pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa asiassa, joka koskee tekijänoikeutta tuoleihin.

Hakijan ja X:n / P:n ja Q:n välillä on syntynyt erimielisyyttä siitä, loukkaako hakija P:n ja Q:n tekijänoikeutta. Hakija haluaa tästä syystä selvyyden tekijänoikeuslain tulkinnasta ja kysyy, ovatko lausuntopyynnössä tarkoitetut tuolit tekijänoikeuslaissa tarkoitettuja teoksia.

Taustaa

Hakija on osallistunut v. 1999 European Furniture Groupin järjestämään Tulevaisuuden istuin -kilpailuun. N.N:n tuolia ei palkittu kyseisessä kilpailussa. Kilpailutyöt nähnyt tuolien valmistaja totesi hakijan ehdotuksen mielenkiintoiseksi ja pyysi häntä kehittämään ehdotusta edelleen tuolien sarjatuotantoon soveltuvaksi. Hakijan kilpailutyö perustui hänen aikaisemmin v. 1998 Blueprint-suunnittelukilpailuun lähettämänsä työn edelleen kehittelyyn.

Valmistaja esitteli uusia tuotteitaan toukokuussa v. 2000 Interiööri 2000 -tapahtumassa Helsingissä. Uusien tuotteiden joukossa oli myös hakijan tuotekehityksen tulos. Tämän jälkeen X / P ja Q otti yhteyttä hakijaan ja tuolin valmistajaan väittäen, että tuoli on kopio P:n ja Q:n mallista (tuoli K) ja että hakija on täten loukannut tekijänoikeutta.

P:n tuoli on hakijan tietojen mukaan menestynyt jossakin kilpailussa 1990-luvulla, koska hakija muistelee nähneensä asiasta kuvan tai ainakin kirjoituksen jossakin alan lehdessä. Täysin varma hän ei kuitenkaan asiasta ole.

P:n työ lienee julkistettu, sillä P:n työ voitti v. 1996 Ruotsissa järjestetyn Forsnäs-suunnittelukilpailun. X:n 8.5.2000 hakijalle lähettämä kuva lienee Forsnäs-kilpailun tulosten julkistamisen jälkeisen tuotekehittelyn tulos, jota ei ole julkistettu. Hakijan tuoli on julkistettu ensimmäisen kerran Tukholmassa helmikuussa 2000 pidetyssä Stockholm Furniture Fair -tilaisuudessa. Interiööri 2000 -tapahtuma pidettiin toukuussa 2000.

Lausuntopyynnössä todetaan, että hakijan tuolin kehitysvaiheet ovat tiedossa. Hän on itsenäisesti päättänyt lopputulokseen siten, että lausuntopyynnön liitteessä 3 on tuolin

ensimmäinen versio, liitteessä 4 toinen, liitteessä 2 kolmas ja julkistettu versio liitteessä 6. Tuoli on hakijan itsenäisen suunnittelutyön tulos. Hakija ei ole kopioinut aikaisempia tuolimalleja. Täysin uutta sarjatuotantoon tarkoitettua tuolimallia on mahdoton kehittää, koska käyttötarkoitus rajaa tuolin rakennetta. Hakija on kehittänyt kilpailun jälkeen tuolia valmistajan toiveiden mukaisesti teolliseen tuotantoon soveltuvaksi. Hakijan tuolissa käytetty valmistustekniikka (istuinosa on yhtenäinen ja teollisesti muotin avulla puuviilusta puristettu, metalliset takajalat on kiinnitetty tuolin puuosaan) on hänen käsittääkseen ollut yleisesti käytössä 1930-luvulta lähtien.

Asiassa on käynyt ilmi, että kaksi eri kalustesuunnittelijaa on päätenyt tuloksiin, jotka saattavat muistuttaa toisiaan. Koska X / P ja Q on kohdistanut hakijaan ja tuolin valmistajaan vaatimuksia, on tekijänoikeuslain tulkinnasta tärkeä saada selvyys.

X:n / P ja Q:n vastine

Tekijänoikeusneuvosto on varannut X:lle mahdollisuuden vastineen antamiseen. X / P ja Q toteaa 6.9.2000 saapuneessa vastineessaan seuraavaa.

Hakijan tuoli ei ylitä teoskynnystä. Hakijan tuoli ei ole omaperäinen, eikä hän ole luonut tuoliaan itsenäisesti, vaan hän on kopioinut esikuvanaan pitämien P:n ja Q:n tuolin. P:n ja Q:n tuoli, joka voitti v. 1996 järjestetyn Forsnäs-suunnittelukilpailun, täyttää teokselle asetettavan itsenäisyyden vaatimuksen ja siinä on todettavissa P:n ja Q:n luovaa omaperäisyyttä.

Kilpailulautakunta on P:n voittaneen tuolin kohdalla korostanut sen omaleimaisuutta muotojen ja tekniikan haasteellisessa yhteensovittamisessa, joka tulee esiin tuolin ja käsinojan, etujalan ja istuimen, takajalan ja istuimen sekä puun ja metallin kohtaamisessa.

P:n ja Q:n omaleimainen tuoli on uusi ja eroaa jo ennestään tunnetuista tuoleista, joten se on teos, jota tekijänoikeuslaki suojaa.

Vastineen mukaan hakija puolustaa P:n ja Q:n tekijänoikeutta loukkaavaa tekoaan sillä, hän on noudattanut tuolin valmistajan ohjeita ja vaatimuksia.

Vastineessa kiinnitetään myös huomiota siihen, että hakijan äiti eli M.M. on suunnitellut v. 1997 X:n esitteen layoutin. Korttisarjan muodossa olevassa esitteessä on kuvattu P ja Q:n suunnittelema huonekaluja, mukaan lukien tapauksessa tarkoitettu P:n ja Q:n tuoli. X pitää mahdollisena, että hakija on saanut tuolia koskevaa tietoa myös äitinsä X:lle tekemän esitesuunnittelutyön myötä.

Lausuntopyynnössä tarkoitetut tuolit

Hakijan suunnittelema tuoli on seuraavanlainen (lausuntopyynnön liitteet 5 ja 6). Tuolin istuinosa, selkänoja ja etujalat muodostuvat yhtenäisestä puusta. Puu on kaareva kohdasta, jossa selkänoja muuttuu istuinosaaksi sekä kohdasta, jossa istuinosa muuttuu etujaloiksi. Käsinoja ja tuolin takajalka muodostuvat yhtenäisestä, teräksen värisestä metalliosasta. Käsinoja jatkuu tuolin selkänojaosan taakse. Metalliosa on kulmikkaan muotoinen kohdasta, jossa käsinoja muuttuu takajalaksi.

P:n ja Q:n suunnittelema tuoli on seuraavanlainen (vastineen liite 5). Tuolin istuinosa, selkänoja ja etujalat muodostuvat yhtenäisestä puusta. Puu on kaareva kohdasta, jossa selkänoja muuttuu istuinosaaksi sekä kohdasta, jossa istuinosa muuttuu etujaloiksi. Lisäksi tuolin selkänoja on keskeltä kaareva. Käsinoja ja tuolin takajalka muodostuvat yhdestä kaarevasta osasta, jossa on käytetty materiaalina puuta ja metallia (käsinoja puuta, takajalka mustaa metallia). Käsinoja jatkuu tuolin selkänojaosan taakse.

Toinen vastineen liitteestä 5 ilmenevä, P:n ja Q:n suunnittelema tuoli on muutoin samanlainen kuin edellä kuvattu, mutta siinä ei ole käsinojaa.

Valokuvat tuoleista ovat tämän lausunnon liitteenä.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt lausuntopyyntöä ja esittää lausuntonaan seuraavan.

Tekijänoikeudesta

Tekijänoikeuslain (404/1961) 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on yksinoikeus teokseen. 1 § sisältää esimerkkiluettelon, jossa mainitaan taidekäsityön tai taideteollisuuden tuote suojattavana teostyyppinä. Tähän teostyyppiin kuuluvat mm. huonekalut.

TekijäL 2 §:n 1 momentin mukaan tekijänoikeus tuottaa tietyin rajoituksen yksinomaisten oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna.

Teoksen on tekijänoikeussuojaa saadakseen ylitettävä ns. teoskynnys, eli sen on oltava itsenäinen ja omaperäinen tekijänsä henkisen luomistyön tulos. Itsenäisyys- ja omaperäisyysvaatimuksen katsotaan yleensä täyttyvän, jos voidaan olettaa, ettei kukaan muu työhön ryhtyessään olisi tehnyt samanlaista teosta. Tekijänoikeussuojan edellytyksenä ei ole muita erityisiä vaatimuksia. Ideoita, aiheita, periaatteita, teknisiä ratkaisuja tms. sinänsä ei suojata, vaan teoksen omaperäistä ilmenemismuotoa.

Tekijänoikeus syntyy aina teoksen tekijälle eli fyysiselle henkilölle. Tekijänoikeus on TekijäL 43 §:n mukaan voimassa, kunnes tekijän kuolinvuodesta on kulunut 70 vuotta.

Tekijänoikeus taideteollisuuden tuotteeseen

Käyttötaitteen tuotteille on ominaista, että niiden muoto määräytyy pitkälti tuotteen käyttötarkoituksen mukaan. Mainitusta syystä johtuen tekijänoikeussuojan myöntämiselle käyttötaitteen tuotteille on suhtauduttu käytännössä pidättyvästi. Monille käyttötaitteen tuotteille soveltuu luontevammin suojamuodoksi mallioikeus, josta on säädetty mallioikeuslaissa (221/1971). Periaatteessa ei kuitenkaan ole olemassa estettä sille, että myös käyttötaitteen tuotteet voisivat saada tekijänoikeussuojaa TekijäL 1 §:n nojalla.

Käyttötaitteen puolella kaksoisluomuksia voi syntyä helposti tapauksissa, joissa funktionaalisilla seikoilla on tuotteeseen määräävä merkitys. Sanottu koskee erityisesti uutta muotoilua. Lähtökohtana lienee pidettävä, että tuotetta, joka on hyvin paljon aikaisemman kaltainen myös yksityiskohdiltaan, ei ole voitu luoda esikuvaa tuntematta (Koktvedgaard, Mogens - Levin, Marianne: Lärobok i immaterialrätt (5. painos, 1997), s. 70, 146)

TekijäL:n esitöissä on taideteollisuuden ja taidekäsityön tuotteista todettu, että "laki ei suinkaan koske jokaista tuotetta, jota voidaan sanoa taiteelliseksi käyttöesineeksi, vaan taideteollisuuden ja taidekäsityön tuote tulee osalliseksi lain suojasta vain sillä yleisellä edellytyksellä, että sitä, käytännöllisestä tarkoituksesta huolimatta, voidaan pitää taiteellisena teoksena. Asian luonnosta johtuen itsenäisyyden ja omaperäisyyden vaatimus on tällöin asetettava varsin korkealle." (Komiteanmietintö 1953:5, s. 45)

Korkein oikeus on ottanut kantaa käyttötaitteen tuotteiden tekijänoikeudelliseen suojaan esimerkiksi ratkaisuisaan KKO 1932 II 267 (Makuuhuoneen kalusto) ja KKO 1975 II 25 (Buster). Korkein oikeus katsoi, että tekijänoikeussuojan saaminen edellyttää korkeaa omaperäisyyttä, ja että ratkaisuisissa tarkoitettujen käyttötaitteen tuotteet jäivät tekijänoikeussuojan ulkopuolelle.

Ratkaisussa KKO 1932 II 267 oli kyse siitä, että A valmistanut makuuhuoneen kaluston mukailemalla toista, jo markkinoilla olevaa makuuhuoneen kalustoa, jota huonekaluliike B valmisti. B oli valmistanut kaluston tilaamiensa ja omikseen lunastamiensa piirustusten mukaan.. Korkein oikeus katsoi, että makuuhuoneen kalusto ei ollut sellainen taidekäsityön ja taideteollisuuden tuote, jonka muuntelemiseen ja levittämiseen B:llä olisi ollut yksinomainen oikeus.

Ratkaisussa KKO 1975 II 25 korkein oikeus perusteli tekijänoikeussuojan epäämistä sisustusarkkitehdin suunnittelemalta sohvakalustolta sillä, ettei sohvakalusto muotoilunsa, rakenteensa ja verhoilunsa puolesta eikä kokonaisuutenakaan olennaisella tavalla eronnut jo ennestään kaupan olleista kalusteista.

Tekijänoikeusneuvosto on ottanut kantaa huonekalujen tekijänoikeudelliseen suojaan lausunnoissaan 1995:7 ja 2000:4.

Lausunnossaan 1995:7 tekijänoikeusneuvosto katsoi, että kokoon taitettava tuoli sai tekijänoikeussuojaa. Lausuntopyyntöä tarkoitettu tuoli koostui kolmesta tangosta, joiden väliin muodostui ristikkäistukien avulla sekä istuin- että selkäosa. Avattuna tuoli oli ylhäältä päin katsottuna kolmion mallinen. Tuolin tangot voitiin vetää sup-

puun esimerkiksi säilytystä varten, jolloin tuolista tuli noin metrin mittainen kolmen tangon nippu. Tuoli oli väriltään musta-valkoinen siten, että tangot sekä istuin- ja selkänojaosa olivat valkoisia ja kiinnittimet sekä käsinojanauha mustia. Tekijänoikeusneuvosto katsoi, että tuoli oli muodoltaan itsenäinen ja omaperäinen ja että se sai suojaa TekijäL 1 §:ssä tarkoitettuna teoksena.

Lausunnossa 2000:4 oli kyse tekijänoikeudesta huonekaluihin ja huonekalujen muodostamiin kokonaisuuksiin. Lausuntopyynnössä tarkoitetut huonekalut olivat yleisilmeeltään melko tavanomaisia suomalaisia huonekalusarjoja. Joihinkin liittyi enemmän yksityiskohtia, toiset olivat ilmeeltään pelkistetympiä. Huonekalut oli tehty puusta ja osassa niistä oli käytetty kangasverhoilua. Kalusteet olivat puunattuja tai valkoiseksi maalattuja. Materiaalina oli käytetty koivua tai tammea. Kaikkiin lausuntopyynnössä tarkoitettuihin kalusteryhmiin sisältyi myös istuimia (sohvia, ruokapöydän tuoleja, nojatuoleja, kiikkutuoli).

Tekijänoikeusneuvosto katsoi, että tietystä tyylistä ja omaperäisyydestään huolimatta huonekalut olivat melko tavanomaisia siten, ettei mikään niistä yksittäin arvioituna ollut TekijäL 1 §:ssä tarkoitettu, teoskynnyksen ylittäviä teos. Sen sijaan tekijänoikeusneuvosto katsoi, että kalustot huonekalujen muodostamina ryhminä kokonaisuutena arvioiden ilmensivät sellaista omaperäisyyttä, että ne olivat TekijäL 1 §:n nojalla suojattuja.

Vastaukset lausuntopyynnössä esitettyihin kysymyksiin

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että lausuntopyynnössä tarkoitettu, hakijan suunnittelema tuoli ei ole muodoltaan sillä tavoin itsenäinen ja omaperäinen, että se voitaisiin katsoa taiteelliseksi teokseksi, joka saisi suojaa TekijäL 1 §:n nojalla. Tuoli jää siten tekijänoikeussuojan ulkopuolelle.

Tekijänoikeusneuvosto katsoo myös, että hakijan suunnittelema tuoli, sellaisena kuin se ilmenee lausuntopyynnön liitteistä 5 ja 6, ja P:n ja Q:n suunnittelema tuoli, sellaisena kuin se ilmenee vastineen liitteestä 5, eivät perusideaan liittyvistä samankaltaisuuksista huolimatta ole ilmenemismuodoltaan samanlaisia. Tekijänoikeusneuvoston käsityksen mukaan hakijan tuolia ei myöskään voida pitää P:n ja Q:n tuolin kopiona, vaan erillisenä tuotteena.

Tekijänoikeusneuvosto ei katso tästä syystä tarpeelliseksi ottaa kantaa siihen, saavatko P:n ja Q:n suunnittelemat tuolit mahdollisesti tekijänoikeussuojaa TekijäL 1 §:n nojalla.

Puheenjohtaja

Niklas Bruun

Sihteeri

Hertta Hartikainen

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa.